

8. Агентство по делам государственной службы РК. – 2025. – С. 27.
9. Global Gender Gap Report. – World Economic Forum, 2024. – С.63.
10. OSCE. Gender Equality in Kyrgyzstan. – 2023. – С. 18.
11. UNDP Uzbekistan Report. – 2024. – С. 25.
12. Asian Development Bank. Gender Profile Tajikistan. – 2023. – С.31.
13. UN Women Central Asia Report. – 2024. – С. 44.

ЦИФРЛЫҚ САЯСАТ: ЭЛЕКТРОНДЫ ДАУЫС БЕРУ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕР

Айдос А.А., Кушенова К.Е.

«Саясаттану» мамандығының 2 курс студенті, академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды ұлттық зерттеу университеті, Қазақстан
E-mail: kamilakushenova2007@gmail.com

Ғылыми жетекшіі: саясаттану ғылымының магистрі Искаков Е.Р.

Цифрлық саясат – бұл ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы саяси басқару, қоғамдық қатысу және билік пен қоғам арасындағы өзара әрекеттестікті жүзеге асыру үдерісі. Ол мемлекеттік шешімдерді қабылдау, сайлау өткізу, қоғамдық пікір қалыптастыру және азаматтардың саяси белсенділігін арттыру сияқты процестердің цифрлық ортада жүзеге асуын қамтиды. Цифрлық саясат ұғымы электронды үкімет, электронды демократия, онлайн қатысу, цифрлық коммуникация және деректерге негізделген басқару механизмдерімен тығыз байланысты. Бұл құбылыс дәстүрлі саяси институттардың қызметін толықтырып қана қоймай, олардың құрылымы мен жұмыс логикасын қайта қарастыруға ықпал етеді.

Саясатты цифрландыру – бұл саяси процестер мен мемлекеттік басқару жүйесінің цифрлық технологиялар мен ақпараттық жүйелерді қолдану арқылы өзгеруі және жаңаруы. Цифрландыру саяси жүйеде тиімділік пен ашықтықты арттыруға, азаматтармен байланысты жақсартуға, сондай-ақ қоғамдық басқарудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.[1]

Цифрлық трансформация қазіргі заманғы саяси жүйелердің дамуына тікелей ықпал ететін негізгі факторлардың біріне айналды. Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы мемлекеттік басқару, сайлау процестері және қоғамдық коммуникация механизмдерін түбегейлі өзгертіп отыр. Осы үдерістің нәтижесінде цифрлық саясат саяси билік пен қоғам арасындағы өзара әрекеттестіктің жаңа формаларын сипаттайтын ғылыми категория ретінде қалыптасты. Ол тек техникалық инновациялар жиынтығы емес, билік легитимділігі, ашықтық, есептілік және қоғамдық сенім деңгейімен өзара байланыста дамитын кешенді саяси феномен болып табылады.

XXI ғасырда демократиялық институттардың тиімділігі олардың цифрлық ортаға бейімделу қабілетіне тәуелді бола бастады. Мемлекеттік қызмет көрсету, қоғамдық талқылаулар ұйымдастыру, сайлау өткізу және азаматтардың саяси қатысу формалары біртіндеп онлайн кеңістікке көшуде. Бұл өзгерістер саяси коммуникацияның жылдамдығын арттырып, азаматтардың шешім қабылдау үдерістеріне қатысу мүмкіндігін кеңейтті. Алайда цифрландыру үдерісі саяси тұрақтылық пен ақпараттық қауіпсіздікке қатысты жаңа тәуекелдерді де қалыптастыруда.

Цифрлық саясаттың маңызды бағыттарының бірі – электронды дауыс беру жүйелері. Бұл технология демократиялық процедураларды жаңғырту, азаматтардың саяси қатысуын жеңілдету және басқару тиімділігін арттыру мүмкіндігімен сипатталады. Электронды дауыс беру уақыт пен ресурсты үнемдеуге, дауыс санау процесін жеделдетуге және шалғай аймақтардағы немесе мүмкіндігі шектеулі азаматтардың сайлауға қатысуын арттыруға ықпал етуі мүмкін. Сонымен қатар, цифрлық сайлау тетіктері ақпараттық қауіпсіздік, деректерді қорғау, дауыс құпиялығы, құқықтық реттеу және техникалық тұрақтылық мәселелерін де алға тартады. Осы тұрғыдан электронды дауыс беру тек технологиялық құрал емес, саяси-құқықтық және институционалдық феномен ретінде қарастырылуы тиіс.

Екінші маңызды бағыт – әлеуметтік желілердің саяси процестердегі рөлі. Қазіргі қоғамда әлеуметтік медиа ақпарат алмасудың ғана емес, саяси пікір қалыптастырудың, мобилизацияның және қоғамдық дискурс жүргізудің негізгі алаңына айналды. Әлеуметтік желілер саяси ақпараттың таралу жылдамдығын бірнеше есе арттырып, дәстүрлі бұқаралық ақпарат құралдарының ықпалын өзгертіп отыр. Сонымен қатар, олар азаматтардың саяси белсенділігін күшейтіп, қоғамдық бастамалар мен азаматтық қозғалыстардың пайда болуына жағдай жасайды. Дегенмен, бұл кеңістікте жалған

ақпараттың таралуы, манипуляциялық технологиялар мен алгоритмдік сүзгілердің әсері қоғамдық пікірдің бұрмалану қаупін туындатады.

Қазақстан жағдайында цифрлық саясат мемлекеттік бағдарламалар аясында жүйелі түрде дамып келеді. Алайда соңғы жылдардағы қоғамдық-саяси өзгерістер цифрлық кеңістіктің саяси маңызын күшейтіп, оның демократиялық институттарға әсерін терең ғылыми талдауды талап етеді. Осыған байланысты, цифрлық саясаттың екі негізгі құрамдас бөлігі – электронды дауыс беру мен әлеуметтік желілер – қазіргі Қазақстандағы саяси трансформацияны түсіндірудің маңызды аналитикалық құралы болып табылады.

Цифрлық трансформация қазіргі уақытта әлемнің әртүрлі елдерінде қоғамның барлық салаларына әсер етіп жатқан негізгі үрдіс болып табылады. Әсіресе саясат саласы ақпараттық технологиялармен тығыз байланысты болып, жаңа мүмкіндіктер мен проблемаларды тудырып отыр. Қазақстанда да бұл үрдіс үлкен өзгерістерге алып келуде. 2017 жылдың 12 желтоқсанында қабылданған «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы еліміздің экономикасын цифрландыруға, халықтың өмір сүру сапасын жақсартуға және басқару жүйесінің тиімділігін арттыруға бағытталған маңызды қадам болды. Бағдарламаның басты мақсаты – цифрлық экожүйені үдемелі түрде дамыту арқылы тұрақты экономикалық өсуге қол жеткізу және халықтың өмір сүру сапасын арттыру.

Цифрлық саясаттың негізгі бағыттарының бірі – электронды дауыс беру жүйелерінің енгізілуі. Бұл жүйе азаматтардың сайлау процестеріне қатысуын жеңілдетіп, саяси процестерді ашық әрі тиімді етеді. Электронды дауыс беру – сайлаушылардың дәстүрлі қағаз бюллетендері арқылы емес, интернет және мобильді қосымшалар арқылы дауыс беру мүмкіндігін білдіреді. Бұл әдіс сайлау процестерінің қауіпсіздігін арттырып, дауыс берудің тиімділігін қамтамасыз етеді. Алайда бұл технологияны енгізу көптеген заңнамалық және техникалық мәселелерді шешуді талап етеді.

Қазақстанда электронды дауыс беру жүйесін енгізу үшін алдымен заңнамалық түзетулер мен сайлау процесінің түбегейлі қайта қаралуы қажет. Қазақстанның жасанды интеллект және цифрлық даму вице-министрі Ростислав Коняшкин 2026 жылғы 12 ақпан күні Орталық референдум комиссиясының отырысында электронды дауыс берудің мүмкіндігі туралы пікір білдірді. Ол бұл технологияның енгізілуі үшін тек техникалық емес, заңнамалық және ұйымдастырушылық мәселелердің де шешілуі тиіс екенін атап өтті. Электронды дауыс беру процесінің сенімділігі үшін дауыс беру құпиялығын сақтау, азаматтардың дауысын заңды түрде есептеу және жалпы сайлау жүйесін қайта ұйымдастыру қажет. [2]

Зерттеу барысында біз қоғамның санасына терең еніп, оның цифрлық саясатқа, электронды дауыс беруге және әлеуметтік желілердегі саяси ақпаратқа деген көзқарасын білу үшін бірнеше зерттеу әдістерін қолдандық. Біріншіден, біз сауалнаманы таңдадық, себебі бұл әдіс қоғамның сенімі мен көзқарасын анықтауда өте тиімді. Сауалнама арқылы біз адамдардың электронды дауыс беруге деген сенімі туралы сұрақтар қойып, олардың саяси ақпаратты әлеуметтік желілер арқылы қаншалықты жиі қабылдайтынын зерттедік. Сонымен қатар, біз фейк жаңалықтар мен манипуляцияға қалай қарайтындарын да білдік. Сауалнама нақты сандық деректер мен қоғамдық пікірді жинауға мүмкіндік берді. Біз қоғамның әртүрлі жас топтарынан сұрау алып, олардың саяси процестерге деген көзқарастарын ашып көрсетуді мақсат еттік. Бұл әдіс қоғамдық пікірді нақты білуге мүмкіндік береді және зерттеуіміздің нәтижелері сенімді әрі дәл болуын қамтамасыз етті.

Электронды дауыс беруге сенім

Қоғам арасында электронды дауыс беру жүйесіне қатысты әртүрлі пікірлер қалыптасқан. Әрине, технологиялық прогресс пен оның мүмкіндіктері әр адамға әртүрлі әсер етеді. Қазіргі кезде бұл жүйенің қауіпсіздігі мен ашықтығы туралы қоғамдық сенім деңгейі әр түрлі болып отыр.

Зерттеу нәтижелері бойынша, 60% респондент электронды дауыс беруге сенімсіз екенін білдірді. Бұл адамдар көбіне электронды жүйелердің қауіпсіздігіне, ақпараттың бұрмалануына, кибершабуылдардың болу мүмкіндігіне және дауыс беру құпиялығын сақтау мәселелеріне алаңдайды. Олар дәстүрлі әдісті, яғни бюллетеньдер арқылы дауыс беру жүйесін әлдеқайда сенімді деп есептейді. Бұл сенімсіздіктің негізгі себебі – электронды жүйенің жаңа әрі әлі толыққандылығына күмән келтіретін адамдардың көп болуы.

40% респондент электронды дауыс беруге сенеді, бірақ олардың сенімі көбіне бұл жүйенің тиімділігі мен қауіпсіздігі жөніндегі түсінікке байланысты. Сенім арттыру үшін электронды дауыс беру жүйесін жетілдіру, қауіпсіздік шараларын күшейту және оның ашықтығын қамтамасыз ету маңызды. Әлеуметтік желілер мен басқа да коммуникациялық арналар арқылы азаматтарға жүйенің тиімділігін түсіндіру жұмыстары жүргізілуі қажет. [3]

Әлеуметтік желілерден саяси ақпарат қабылдау жиілігі

Әлеуметтік желілер қазіргі уақытта саяси ақпарат алу үшін басты алаңға айналған, ал ақпаратты қабылдау жиілігі жас топтарына байланысты өзгереді.

–**18-25 жас аралығында** респонденттердің 75% әлеуметтік желілер арқылы саяси ақпаратты жиі қабылдайды. Жастар көбіне Twitter, Instagram, TikTok сияқты платформаларда саясатқа қатысты жаңалықтарды бақылап, пікірталастарға қатысады.

–**26-39 жас аралығында** респонденттердің 60% әлеуметтік желілерді саяси ақпарат алу үшін жиі пайдаланады, бірақ олар кейде басқа дәстүрлі ақпарат көздеріне де сүйенеді.

–**40-55 жас аралығында** респонденттердің 45% әлеуметтік желілер арқылы саяси ақпаратты жиі қабылдайды. Бұл топ дәстүрлі ақпарат құралдарын (газет, телеарна) қолдануға бейім болса да, әлеуметтік желілер қосымша ақпарат көзіне айналды.

Екіншіден, біз салыстырмалы талдауды қолдандық. Бұл әдіс дәстүрлі сайлау мен электронды дауыс беруді салыстыру арқылы олардың қауіпсіздік, сенім деңгейі және тиімділік сияқты параметрлері бойынша айырмашылықтарын көрсетуге мүмкіндік берді. Салыстырмалы талдау бізге дәстүрлі дауыс беру мен электронды дауыс беру жүйелерін біріктіріп, екі жүйенің қоғамдағы қабылдануын, олардың техникалық және құқықтық тұрғыда қалай жұмыс істейтінін зерттеуге мүмкіндік берді. Осылайша, біз әр жүйенің артықшылықтары мен кемшіліктерін нақты анықтап, олардың қайсысы тиімдірек және қандай мәселелерді шешуге мүмкіндік беретінін көрсететін болдық.

Параметр	Дәстүрлі сайлау	Электронды дауыс беру
Қауіпсіздік	Орташа – бюллетеньдерді сақтау мен есептеу процесінде адам қатесі болуы мүмкін	Жоғары – жүйе тексерілген болса да, кибершабуылдар мен бағдарламалық ақаулар қауіп бар
Сенім деңгейі	Жоғары – көп адамдар дәстүрлі сайлауға сенеді	Орташа – кейбір адамдар технологияға сенімсіздік танытады
Уақыт тиімділігі	Төмен – сайлау және дауыс санау көп уақыт алады	Жоғары – дауыс беру онлайн және нәтиже тез шығарылады
Қатысу мүмкіндігі	Дәстүрлі сайлау учаскелерінде шектеулі қатысу мүмкіндігі (шалғайдағы жерлерде қиындықтар болуы мүмкін)	Жоғары – кез келген жерде, кез келген уақытта интернет арқылы дауыс беруге мүмкіндік береді
Қолайлылық	Төмен – сайлау учаскелеріне барып дауыс беру керек	Жоғары – үйден шықпай-ақ, интернет арқылы дауыс беру мүмкіндігі
Қателіктер мен бұрмалаулар	Орташа – бюллетеньдер жоғалуы немесе есептеу кезінде адамдық қателіктер болуы мүмкін	Жоғары – жүйеде техникалық ақаулар немесе сыртқы шабуылдар нәтижесінде дауыстар бұрмалануы мүмкін

Неліктен біз дәл осы әдістерді таңдадық? Әрине, бұл әдістердің әрқайсысы өз ерекшеліктері мен артықшылықтарына ие. Сауалнама әдісі бізге нақты әрі сандық деректер жинауға мүмкіндік берді, ал мазмұндық талдау арқылы біз қоғамдық пікір мен саяси ақпараттың таралуын бақыладық. Салыстырмалы талдау дәстүрлі және электронды дауыс беру жүйелерінің арасындағы басты айырмашылықтарды айқындап, олардың тиімділігі мен қауіпсіздігін анықтауға көмектесті. Осы үш әдіс бізге қоғамның саяси процестерге қатысуын толыққанды зерттеп, цифрлық саясаттың қоғамдық өмірге әсерін жан-жақты қарастыруға мүмкіндік берді. Әр әдіс жеке-жеке маңызды болғанымен, оларды біріктіріп қолдану бізге зерттеуіміздің нәтижелерін нақты әрі дәл қылып көрсетті.

Қазақстандағы цифрлық демократияның тәуекелдері мен сын-қатерлері

Цифрлық демократия жаңа мүмкіндіктер ашқанымен, Қазақстанда бірқатар тәуекелдер мен сын-қатерлер бар:

–Цифрлық алшақтық. Қазақстанда, әсіресе ауылдық жерлерде интернетке және цифрлық технологияларға қолжетімділік шектеулі болғандықтан, цифрлық алшақтық сақталуда. Бұл азаматтардың саяси үдерістерге қатысуында теңсіздік туындатуы мүмкін.

–Интернетке цензура және бақылау. Цифрлық инфрақұрылымның дамуына қарамастан, Қазақстанда интернет еркіндігіне қатысты шектеулер, соның ішінде веб-сайттарды бұғаттау және

белсенділерді қудалау жағдайлары кездеседі. Бұл сөз бостандығы мен жеке өмір құпиялылығына қауіп төндіреді.

– Ақпараттық манипуляциялар. Интернетте жалған ақпарат пен насихаттың таралуы, сондай-ақ әлеуметтік желілер арқылы жасалатын манипуляциялар қоғамдық пікірге әсер етіп, демократиялық үдерістерге деген сенімді әлсіретуі мүмкін. [4]

Болашағы мен ұсыныстар

Қазақстанда цифрлық демократияны табысты дамыту үшін:

Барлық азаматтар үшін, соның ішінде ауылдық аймақтарда интернетке және цифрлық технологияларға қолжетімділікті жақсарту арқылы цифрлық теңсіздікті жою.

Азаматтардың ақпараттарының құпиялылығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында деректерді қорғауды күшейту және киберқауіпсіздік деңгейін арттыру.

Цифрландыру жағдайында интернеттегі адам құқықтарын қорғау және сөз бостандығын қамтамасыз ету тетіктерін әзірлеу.

Азаматтардың өз құқықтарын қорғау және саяси үдерістерге қатысу үшін технологияларды тиімді пайдалануына мүмкіндік беретін цифрлық сауаттылық бойынша білім беру бағдарламаларын дамыту.

Ашық деректер мен қоғамдық бақылау платформалары арқылы мемлекеттік органдардың ашықтығы мен есептілігін арттыру.

Қазақстандағы цифрлық демократия және халықаралық тәжірибе

Қазақстан Республикасындағы цифрлық демократияның рөлін және оны дамытудың ықтимал жолдарын тереңірек түсіну үшін цифрлық технологияларды демократиялық үдерістерге сәтті енгізген елдердің тәжірибесімен салыстырмалы талдау жүргізу маңызды.

Бұрын, мысалы, қаңтар айында мектептерде қатты аяз немесе мереке күндері болса, оқушылар көбіне үйде қалып, сабақ уақытша тоқтатылатын. Ол кезде онлайн білім беру аса маңызды немесе кең таралған құбылыс емес еді. Дегенмен уақыт өте келе технологияның дамуы қоғам өміріне біртіндеп ене бастады.

Әсіресе COVID-19 пандемиясы бұл үдерісті жеделдетті. Шектеулер енгізілгеннен кейін мектептер мен университеттер білім беруді онлайн форматқа көшіруге мәжбүр болды. Осы кезең цифрлық білім берудің маңызын айқын көрсетті және оның тиімділігін дәлелдеді. Сол сияқты саяси процестер де цифрлық форматқа бейімделе бастады. Кейбір елдер электронды дауыс беру жүйесін енгізіп, сайлау мен қоғамдық пікір қалыптастыру процесін онлайн кеңістікке көшірді. Бұл демократиялық қатысуды жеңілдетіп, азаматтардың белсенділігін арттыруға ықпал етті. [5]

Осылайша, цифрлық технологиялар қоғам өмірінің барлық саласында – білім беру жүйесінен бастап, сайлау және демократиялық процестерге дейін – маңызды рөл атқаратынын көрсетті. Болашақта олардың ықпалы одан әрі артып, қоғамның даму бағытын айқындай түсетіні анық.

Осы тұрғыда азаматтық құқықтарды нығайту және халықтың мемлекеттік басқаруға қатысуын жақсарту мақсатында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды белсенді қолданатын Эстония, Оңтүстік Корея және Үндістан сияқты елдердің тәжірибесін қарастыру орынды.

Цифрлық саясаттың қоғамдағы рөлі барған сайын маңызды бола түсуде. Әлеуметтік желілер мен электронды дауыс беру сияқты технологиялар саяси процестерді түбегейлі өзгертіп, демократиялық процестердің ашықтығы мен тиімділігін арттыруда. Әлеуметтік желілер арқылы саяси ақпараттың кең таралуы жастардың саяси белсенділігін арттырып, оларды саясатқа белсене тартуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, электронды дауыс беру жүйесі азаматтардың сайлау процесіне қатысуын жеңілдетіп, саяси қатысу деңгейін арттырады. Алайда бұл технологиялардың қауіпсіздігі, ашықтығы және сенімділігіне қатысты мәселелер де маңызды болып қала береді. Қоғамдық пікірдің қалыптасуына әсер ететін әлеуметтік желілер мен саяси манипуляцияларды зерттеу, цифрлық саясаттың қоғамға қалай әсер ететінін түсінуге және оның тиімділігін арттыру үшін қажетті шараларды қабылдауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

1. Новостной сайт international.kz <https://international.kz/2276-sajasatty-cifrlandyudy-negzg-bayttary.html>
2. Mail.KZ Электронды сервиске арналған Ұлттық портал <https://mail.kz/kz/news/kz-news/kazakstanda-onlain-dauys-beru-zhuiesi-engizile-m-e?ysclid=mlurhes83112128107>
3. Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V040003038_

4. Баткуллин, А.А. (n.d.). Аналитическая записка Министру цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности Казахстана. Департамент судебной администрации по городу Астане <https://case.apa.kz/storage/uploads/24/11/27/05/10/43/6634.pdf>

5. Электронды дауыс беру платформасы https://election.gov.kz/kaz/elek_torialdyk-sozdik/opredeleniya/%D0%AD/elektrondy-dauys-beru.php

СТУДЕНТТЕРДІҢ ЖҰМЫСБАСТЫЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ: ӘЛЕУМЕТТАНУЛЫҚ ТАЛДАУ

Ақжігіт М. Қ

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды ұлттық зерттеу университетінің
Саясаттану оқу бағдарламасының студенті, Қазақстан
e-mail: akzhigitmarina7@gmail.com

Ғылыми жетекші: PhD, қауымдастырылған профессор Бейсенова А. А

Студент болу жаңа жолдың жарқын бастауы. Мектеп қабырғасын аяқтаған әрбір жас түлектің арманы- студент болу. Бұл жаңа кезең, жаңа мүмкіндіктер, арман мен мақсаттардың тоғысар сәті.

Қазіргі таңда елімізде жалпы студенттерің саны 678,1 мың адамды құрайды. Және бұл көрсеткіш жыл сайын артып келеді. Соңғы 5 жыл ішінде жоғары білімнің білім беру бағдарламаларын жүзеге асыратын ұйымдардың саны 4,9% қысқарып, 2021-2022 оқу жылымен салыстырғанда студенттер саны 17,6% өсті. Бұл дегеніміз білім алу мен кәсіби дамуға құштар жас мамандардың артуы. Бірақ, статистикалық көрсеткіштерге сәйкес, өткен оқу жылында қабылданған студенттер саны 60,9 мың студентті құраса, 63,3 мың студент оқудан шығып, 152,8 мың адам оқуды бітірді. Осы деректерден оқуға түсетін студенттердің бұл жолды аяқсыз қалдырып жатқанын көруге болады. Жалпы, оқуды аяқсыз қалдырудың бірнеше негізгі себептері бар: академиялық үлгерімінің төмендігі; оқу тәртібін (студент ережесі мен университет Жарғысын) бұзғаны үшін; өз өтінішіне сәйкес; басқа оқу орнына ауысуына байланысты; келісімшартты бұзғаны үшін; денсаулығына байланысты. Бұл ережелер жалпыға бірдей. Бірақ әрбір білім беру ұйымының өзіндік ережелері бар.

Университетте білім алу жай ғана 4 жылдық уақыт емес. Ол арман мен мансаптың шыңына жетер қадамдар. Бұл кезеңінде өзіндік есте қалар сәттері де бар. Мысалы, студенттер үйінде тұру, басқа да студенттермен бірге жиналу және ең бастысы оқу процесі. Осы тұста студенттік өмір тек қана көңіл көтеру мен жаңа достар табудан тұрып қана қоймай, оқу процесіне де ерекше көңіл аударуды талап етеді. Әрбір өткен оқу процесі біздің болашағымыз үшін өте маңызды. Оқу процесінде белсенді болу, білгеніңмен бөлісу, әрқашан алдыға ұмтылу студентке тән қасиет. Және ең маңыздысы оқу процесінен шектеліліп қалмау. Кейбір студенттер бұл кезеңде білім алудың қаншалықты маңызды екенін ұмытады. Оқу процесін алғышқы орынға қоймаудың жас буын өмірінде бірнеше себептері бар. Және сол себептердің ең ауқымдысы оқу мен жұмысты қатар алып жүру. Бұл процесс жалпы өте жиі кездеседі. Тек Қазақстан ғана емес, әлемде, соның ішінде Еуропа, АҚШ елдерінде белсенді көрініс табады. Мысалы, Фин студенттерінің шамамен жартысы университетте оқып жүргенде жұмыс істейді. Жұмыс істейтін студенттер аптасына шамамен 20 сағат жұмыс істейді және өмір сүру шығындарының жартысын жұмыстан түскен табыс арқылы жабады.

Бұл мақаланың негізгі мақсаты ол студенттердің оқу мен жұмысты қатар алып жүруінің себептері мен салдарын кешенді түрде талдау, оның тиімді жақтарын анықтау және туындайтын мәселелерді көрсету. Зерттеу Қарағанды қаласы аумағында, 100 студенттен алынды. Оның 46%-ы ер, 54%-ы әйел адам екені анықталды. Осы 100 студенттің 17%-ы студенттер үйінде, 21%-ы жалдамалы пәтерде, 41%-ы ата-анасымен бірге, 21%-ы туысының үйінде тұрады. Зерттеуге қатысқан студенттердің 81%-ы қазіргі таңда жұмыс жасайды, 16%-ы маусымдық немесе уақытша жұмыстар жасайды, ал 3%-ы бұрын жұмыс жасаған. Және зерттеу барысында туындаған ең қызықты сауалдардың бірі: Студенттер кім болып жұмыс жасайды?

Студенттер негізінен икемді кестесі бар, арнайы жоғары біліктілікті талап етпейтін салаларда еңбек ететіні белгілі. Бұл салалардың басым бөлігі қызмет көрсету саласы. Зерттеуге нәтижесі бойынша қатысқан студенттердің 37 %-ы сатушы (кеңесші), 16%-ы бариста, официант, 6%-ы отбасылық бизнесте, 6%-ы жеткізу қызметінде, 7%-ы SMM болып, және 49%-ы басқа салада (флорист, құрылыс, такси, жеке бизнес) жұмыс жасайтынын анықталды. Бұл салалардан бөлек білімді жетілдіремін деген студент жастардың 11%-ы репетитор, 2%-ы фрилансер/онлайн тапсырыс, 1%-ы аудармашы және 2%-ы студенттік басқару ұйымдарында жұмыс жасайтыны белгілі болды.